

Л. К. Семів, А. Р. Шендер

Модель механізму реалізації регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг у сфері вищої освіти в умовах глобалізації

Подано визначення механізму регіональної освітньої політики та сформульовано її основні напрями у сфері вищої освіти; проаналізовано заходи регіональної освітньої політики у сфері вищої освіти та визначено наслідки їх реалізації для ринку освітніх послуг в умовах глобалізації; побудовано модель механізму регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг в умовах глобалізації, що визначає базові напрями діяльності основних суб'єктів та інститутів на регіональному ринку освітніх послуг, спрямовані на підвищення конкурентоздатності вищої освіти та забезпечення сталого розвитку регіональної економіки.

Ключові слова: вища освіта, регіональна політика розвитку ринку освітніх послуг, модель механізму регіональної освітньої політики, вищі навчальні заклади, якість освіти, конкурентоздатність.

Глобалізаційні процеси, тенденції до інтеграції європейських країн в освітній сфері знайшли відображення у Болонському процесі, який ставить нові завдання та перспективи для ринків освітніх послуг, а саме: співпраця з європейськими навчальними закладами, підтримання високої якості освітніх послуг, активізація академічної мобільності. Роль останньої у розвитку ринку освітніх послуг полягає у поглибленні науково-дослідної співпраці між університетами, зростання можливості отримання нових знань та вмінь у процесі освітньої міграції, залучення до навчання в Україні більшої кількості іноземних студентів, особливо з європейських країн тощо. Відтак, будуючи засади регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг у сфері вищої освіти, маємо враховувати нові умови функціонування ринку освітніх послуг (зокрема, вплив глобалізаційного фактора) та регіональні відмінності в розвитку освітнього процесу.

Регіональна політика розвитку ринків освітніх послуг стала предметом наукових інтересів таких науковців, як А. Адамський, А. Антохов, В. Дяченко, Я. Зоська, О. Кіреєва, О. Пащенко, Т. Титаренко, Ю. Ходикіна, Л. Юрчук та ін. Проте серед проявів глобалізації у сфері освіти ще не повно висвітлені питання академічної мобільності та пов'язані з нею новітні переваги та можливості розвитку ринку освітніх послуг регіону.

Мета статті: проаналізувати методи реалізації регіональної освітньої політики у сфері вищої освіти та визначити наслідки їх реалізації для ринку освітніх послуг в умовах глобалізації; побудувати модель механізму функціонування регіонального ринку освітніх послуг у сфері вищої освіти в умовах глобалізації.

Механізм регіональної освітньої політики – це сукупність форм і методів, що використовуються регіональними та центральними органами для впливу на регіональний ринок освітніх послуг (РРОП) з метою підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів (ВНЗ). Методи реалізації регіональної освітньої політики, до яких належать *нормативно-*

правові, адміністративні, інноваційні, економічні, децентралізації, управлінські, інформаційні, наведені у порядку їх пріоритетності на рис. 1.

Нормативно-правові методи. Хоча законодавство України в галузі вищої освіти і враховує вимоги Болонського процесу, проте сучасні тенденції вимагають його постійного перегляду, зокрема щодо підвищення рівня академічної мобільності, а також щодо організації праці іноземних викладачів, оподаткування нових видів економічної діяльності освітніх закладів (співпраця з іноземними ВНЗ, комерціалізація винаходів, надання нових освітніх послуг).

Адміністративна діяльність полягає у контролі за якістю вищої освіти та наданні ліцензій ВНЗ на освітні послуги, забезпеченні конкурентного середовища, а також здійсненні консультативної діяльності. Так, відповідно до Плану заходів щодо розвитку вищої освіти до 2015 р., в Україні пропонується утворення незалежних акредитаційних агенцій [1]. Вирішення інших питань слід здійснювати на регіональному рівні. Враховуючи регіональну специфіку та регіональну потребу у фахівцях, ВНЗ має визначати обсяги підготовки фахівців за певними напрямками спільно з роботодавцями та за участю обласного центру зайнятості. Політика щодо держзамовлення освітніх послуг також має враховувати рекомендації регіональних органів освіти, науки та зайнятості. Фактично діяльність центрального органу управління вищою освітою (Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України) має здійснюватися із дотриманням принцип єдності національного освітнього простору.

Через прозорий та публічний контроль за якістю освітніх послуг можна буде уникнути споживацьких ризиків та підвищити довіру роботодавців до вищої освіти. Забезпечення існування конкурентного середовища має здійснюватися через надання рівних умов функціонування на ринку як суб'єктів державної, так і приватної форми власності, контроль за діяльністю ВНЗ із монопольним становищем (надають специфічні освітні послуги), зокрема за ціноутворенням на РРОП, боротьбою з корупцією у ВНЗ та наданням рівних можливостей доступу до вищої освіти, а також права вільного вибору ВНЗ усім споживачам. Залучення незалежних аудиторських компаній та оприлюднення результатів їх перевірки дозволить отримувати об'єктивну інформацію споживачам, а ВНЗ зможуть відслідковувати найкращі практики як на регіональному, так і на національному рівнях та приймати відповідні рішення для підвищення власної конкурентоспроможності.

Інноваційна діяльність ВНЗ стосується впровадження новітніх методик викладання, зокрема через використання інформаційно-комп'ютерних технологій. Цьому сприяють академічні обміни, міжнародні педагогічні конференції, оскільки це дає змогу вивчати та впроваджувати кращі практики на РРОП у сфері вищої освіти. Важливо йти в ногу з часом відповідно до трендів інформаційного суспільства: у навчальному процесі використовувати новітнє програмне забезпечення, підвищувати рівень забезпеченості студентів комп'ютерною технікою та Інтернетом.

Гнучкість навчальних програм відповідно до врахування особистісних потреб студента повинна відповідати вимогам: розширення переліку дисциплін, які студент може обрати для вивчення; виявлення обдарованих

МЕТОДИ

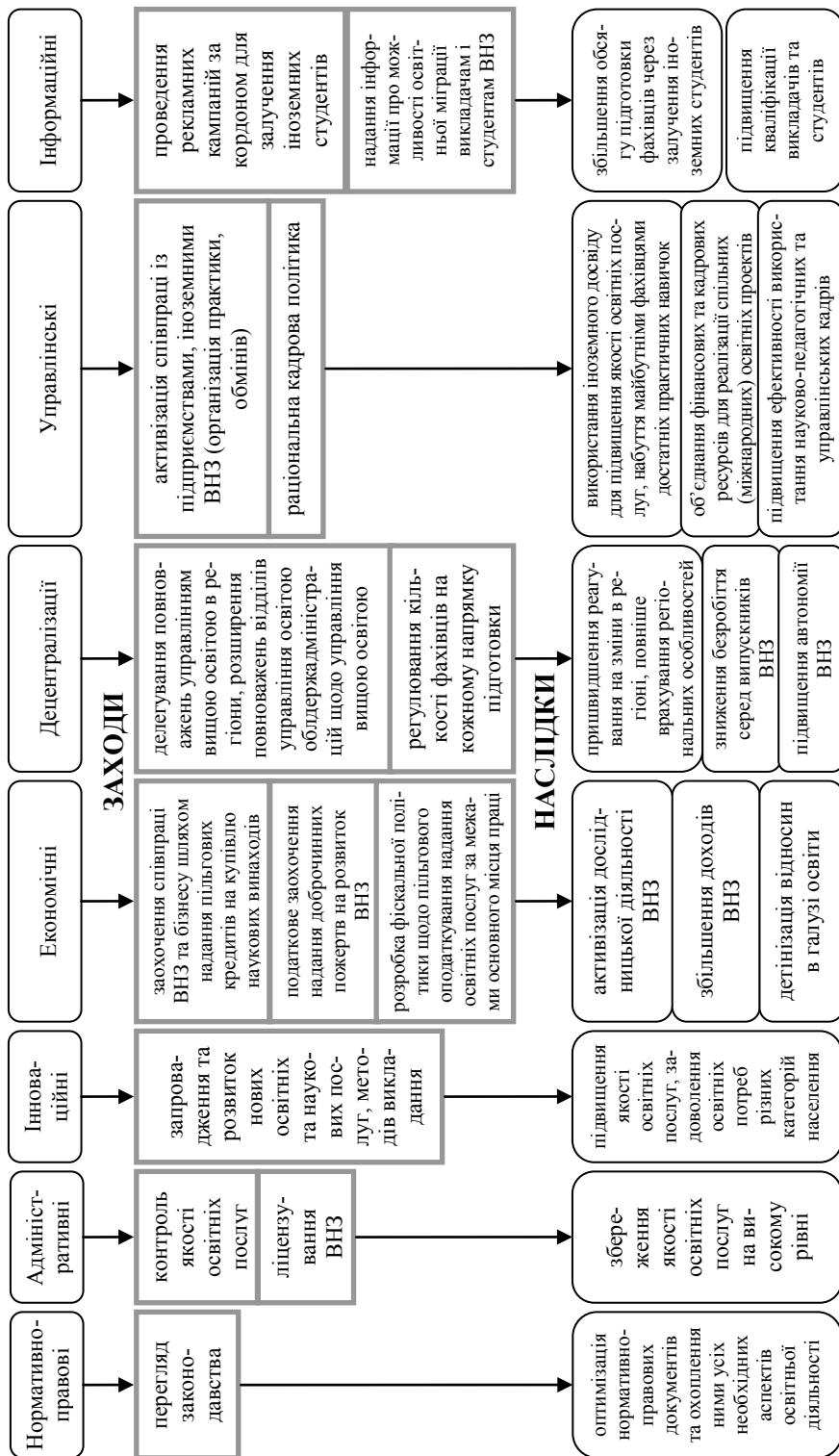

Рис. 1. Методи, заходи регіональної політики та наслідки їх реалізації для ринку освітніх послуг у сфері вищої освіти в умовах глобалізації (Складено авторами.)

студентів та розкриття їхніх здібностей; створення можливостей поєднувати різні інституційні форми навчання (очну, заочну та дистанційну) тощо.

Взаємодія університетської науки та бізнесу є вагомим чинником для створення та впровадження інновацій. В рамках регіональної освітньої політики слід заохочувати співпрацю ВНЗ та бізнесу через надання пільгових державних кредитів на купівлю винаходів та розробок, які здійснюють ВНЗ, наукові інститути, технопарки. Яскравим прикладом дослідницького університету в Європі є Единбурзький університет (Великобританія), при якому розвиваються два технопарки, які є відкритими для діючого та новоствореного бізнесу [2]. В Україні статус дослідницького університету має Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». Створений Науковий парк займається розробкою систем та технологій у напрямках нанотехнологій, мікроелектроніки, телекомунікації, комп'ютерних технологій, охорони навколишнього середовища, ресурсозбереження, енергозабезпечення, хімічних технологій промислового призначення, технічних комплексних систем [3]. Технопарк Національного університету «Львівська політехніка», де функціонує Бізнес-інкубатор, надає технічну, тренінгову та консультаційну підтримку малому та середньому бізнесу, а також здійснює виробничу діяльність [4].

З метою розвитку науково-дослідницької діяльності в українських університетах слід надавати підприємствам, організаціям пільгові державні кредити на закупівлю наукових розробок та винаходів у ВНЗ, що сприятиме більшій зацікавленості бізнесу у співпраці з вищими щодо впровадження інновацій. Відповідно комерціалізація технологій може відбуватися із паралельним залученням до обслуговування винаходу також і студентів ВНЗ, що матиме своїм наслідком підвищення рівня працевлаштування випускників ВНЗ та зекономить зусилля на пошук потрібних фахівців.

Завдяки співпраці ВНЗ із банківськими установами досягається підвищення рівня академічної мобільності студентів через надання цільових пільгових кредитів не лише на здобуття освіти в країні, але і на освітні подорожі (студентські обміни чи конференції за кордоном). На сьогодні лише окремі банки пропонують кредити на здобуття вищої освіти. Чинна Постанова Кабінету Міністрів України декларує порядок надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти. Насправді цільових кредитів для короткострокового навчання за кордоном немає. Тому, навіть якщо студентський обмін і здійснюється на основі взаємозаліку між ВНЗ України та зарубіжних країн, усе ж інші видатки (оплата візи, проїзду, страхування, харчування тощо) залишаються вагомими.

Децентралізація управління вищою освітою означає делегування повноважень регіональним органам управління освітою та гармонізацію нормативно-правової бази з метою визначення завдань, функцій, повноважень та способів фінансування регіонального органу управління вищою освітою. Завдяки цьому можливе прискорення процесу прийняття рішень у галузі освіти, підвищення автономії ВНЗ та краще врахування регіональної специфіки. Разом із цим Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України зберігатиме контролюючі та консультаційні функції.

Управлінські інструменти реалізації регіональної освітньої політики керівництво ВНЗ використовує для: вдосконалення управління навчальним

закладом; проведення маркетингових досліджень щодо здійснення традиційної освітньої діяльності та впровадження нових курсів (чи інших освітніх послуг), у тому числі за кордоном; поглибленого вивчення іноземних мов (як викладачами, так і студентами); активізації співпраці з іноземними ВНЗ; розробки спільних проектів та їх реалізації (в тому числі за допомогою програми Темпус); пошуку можливостей для освітньої міграції (узгодження курсів, впровадження гнучких графіків, співпраця з іноземними викладачами). Важливою є робота щодо поглиблення практичних знань та вмінь студентів.

Керівництво ВНЗ має вживати заходів щодо забезпечення внутрішнього контролю за якістю освітніх послуг, у тому числі: підвищувати рівень кваліфікації викладачів; покращувати матеріально-технічну базу; гарантувати безпеку навчання та збереження конституційних прав студентів та викладачів, їхню відповідність культурно-етичним нормам поведінки, підвищення автономії ВНЗ.

Процес об'єднання ВНЗ на регіональній основі має ряд переваг, а саме: 1) можливість спільного використання ресурсів (проведення спільних досліджень, використання матеріально-технічної бази, наукових кадрів тощо); 2) завершення циклу продукту (створена у ВНЗ технологія за допомогою розробки бізнес-плану, маркетингових досліджень, менеджменту та юридичних консультацій гуманітарного університету може бути швидше та ефективніше доставлена до кінцевого споживача (бізнесу)); 3) здатність результативніше відстоювати свої інтереси перед владними структурами; 4) врахування конкретних регіональних особливостей та використання їх переваг для розробки інновацій. Так, у Львівській області до складу Національного університету «Львівська політехніка» увійшов Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій імені В'ячеслава Чорновола, який став навчально-науковим інститутом у складі університету з 1 січня 2011 р. [4].

Інформаційна діяльність на ринку освітніх послуг (РОП) спрямовується не лише на інформування регіональних споживачів про той чи інший ВНЗ. За сприяння Міністерства закордонних справ за кордоном можна рекламувати Україну не лише як туристичну країну, але й як країну з доступною та якісною вищою освітою. Особливу увагу слід звернути на сусідні країни з низьким рівнем мовного бар'єра: Польщу, Росію, Білорусь. ВНЗ у співпраці з посольствами та консульствами України за кордоном з метою залучення іноземних студентів можуть розмістити рекламні бігборди у великих містах та на основі отриманих результатів визначити напрями подальшої діяльності в цьому напрямку. Крім того, слід надавати інформацію вітчизняним студентам та викладачам про можливості освітньої міграції (в тому числі завдяки програмі Еразмус Мундус). Це може здійснюватися як у ВНЗ, так і бути однією з функцій регіонального органу управління вищою освітою.

На основі проведеного аналізу заходів регіональної освітньої політики у сфері вищої освіти та визначення наслідків їх реалізації для ринку освітніх послуг в умовах глобалізації сформовано модель механізму регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг в умовах глобалізації (рис. 2).

Регіональна освітня політика невіддільна від інших складових державної регіональної політики, покликаних створювати відповідні

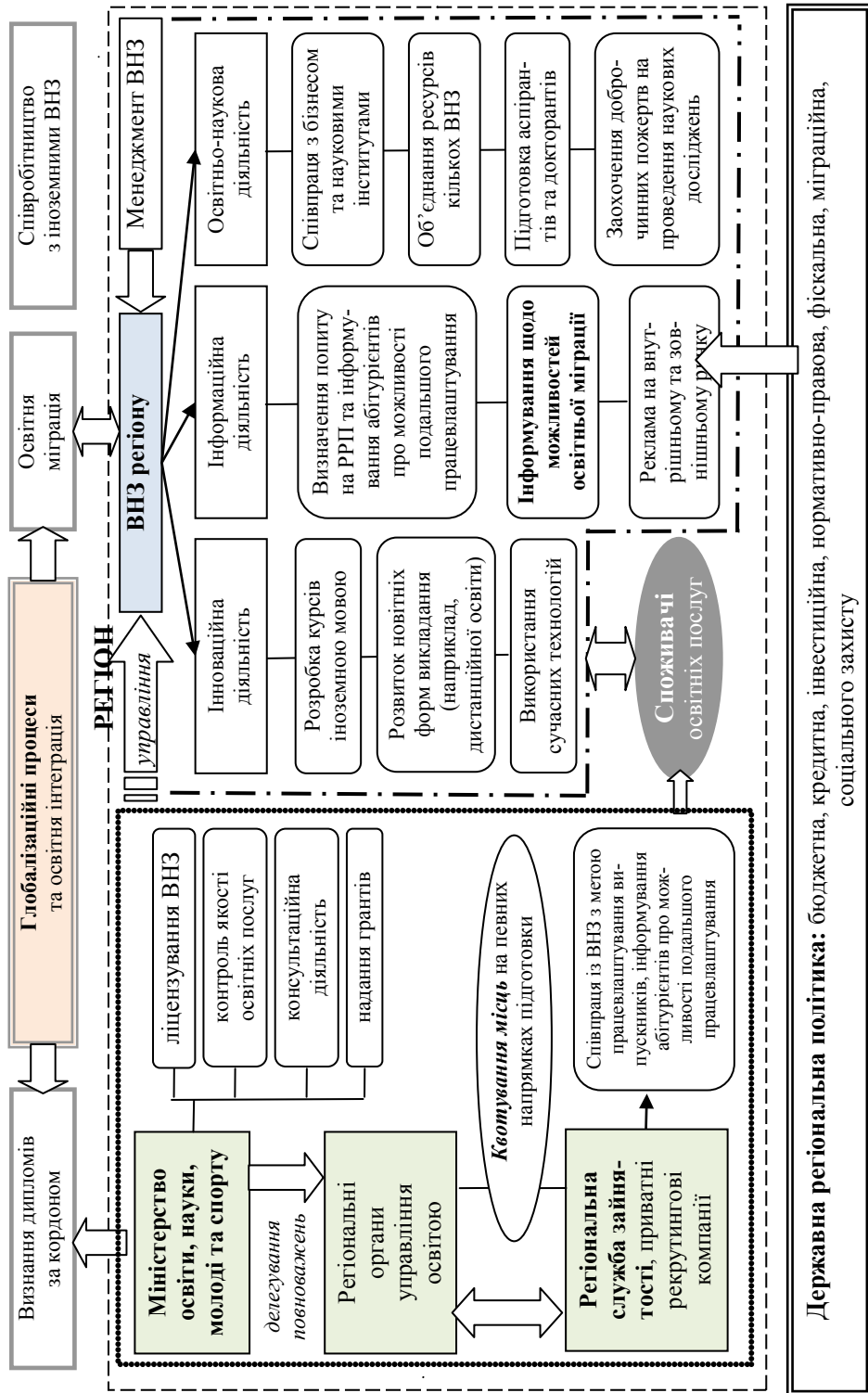

Рис. 2. Модель механізму регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг в умовах глобалізації (Складено авторами.)

умови для освітньої діяльності: забезпечувати конкурентність середовища та сприятливий інвестиційний клімат, створювати та вдосконалювати нормативно-правову базу, гарантувати забезпечення конституційних прав людини, скорочувати бар'єри для міграції з метою освітньої діяльності та здійснювати фінансування освіти та науки, в тому числі через держзамовлення на підготовку фахівців та надання стипендій, а також кредитування освітніх потреб населення. Наукова діяльність ВНЗ має супроводжуватися відповідною державною фіскальною та інвестиційною політикою. Державна соціальна політика має спрямовуватися на підвищення соціального статусу викладача, надання рівних можливостей доступу до освітніх послуг. А від міграційної політики залежить як підвищення академічної мобільності викладачів та студентів вітчизняних ВНЗ, так і залучення іноземних громадян до навчання в регіоні.

Важливу роль повинна відігравати регіональна служба зайнятості, при чому не лише в напрямку прогнозування попиту на окремі спеціальності та визначенні кількості місць на певних напрямках підготовки фахівців. Важливим завданням регіональної служби зайнятості є інформаційна діяльність щодо можливостей працевлаштування в Україні. Це дозволяє знизити ризики «відпливу розумів», пов'язаних зі зростанням академічної мобільності. Прикладом співпраці ВНЗ із регіональною службою зайнятості є проведення дня професійного самовизначення Львівським обласним центром зайнятості спільно з Національним університетом «Львівська політехніка», в рамках якого відбуваються ярмарки кар'єри, а також дні відкритих дверей у ВНЗ. Завдяки ярмаркам кар'єри роботодавці можуть знайти нових працівників, ВНЗ – залучити студентів завдяки презентації освітніх послуг, що надаються, а студенти – визначитися із працевлаштуванням. Інформаційна діяльність проводиться також із учнівською молоддю та батьками. В останні роки велике зацікавлення студентів отримали такі профорієнтаційні заходи, як «Марафон актуальних робітничих професій» та «Крок до мети», які формують у молоді усвідомлений вибір майбутнього фаху відповідно до потреб РРП [5].

Важливим напрямком є розробка механізму грантової підтримки на національному та регіональному рівнях, відповідно до якого здійснюватиметься фінансування наукових розробок ВНЗ та стимулюватимуться дослідження обдарованих студентів, в тому числі їх стажування в інших ВНЗ України. Як додатковий засіб стимулювання співпраці ВНЗ із бізнесом, можливе запровадження державної програми кредитування закупівлі підприємствами наукових винаходів та розробок ВНЗ, заохочення меценатства через фіскальні інструменти, залучення підприємців до процесу вдосконалення законодавства у сфері співпраці освіти, науки та бізнесу. Ці заходи дозволять: 1) підвищити автономність ВНЗ та оптимізувати їх мережу в регіоні відповідно до реальних потреб економіки; 2) здійснювати прозорий контроль за якістю освітніх послуг, що надаються; 3) збільшити фінансування наукових розробок ВНЗ та активізувати їх співпрацю із підприємствами; 4) забезпечувати розвиток обдарованої молоді в межах країни.

Важливим етапом у механізмі регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг є налагодження співпраці Регіонального органу управління вищою освітою, Регіональної служби зайнятості та рекрутингових

компаній, що діють в регіоні. Таким чином, вдасться визначити реальну регіональну потребу в спеціалістах і відповідно до консультацій Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України сформувати квоту місць за окремими напрямками підготовки. Завдяки цьому можна буде скоротити рівень безробіття та оптимізувати розвиток регіонального підприємництва шляхом забезпечення його необхідними фахівцями.

На стадії контролю за реалізацією механізму регіональної політики розвитку РОП у сфері вищої освіти слід визначити її ефективність, врахувати новітні тенденції та визначити необхідність коректив у плані дій, здійснити контроль за якістю освітніх послуг, що надаються, та оприлюднити результати діяльності Регіонального органу управління вищою освітою, провести круглий стіл із представниками ВНЗ та підприємств з метою визначення проблем та перспектив розвитку вищої освіти в регіоні.

Подальші кроки необхідні для розвитку інтеграційних процесів у регіоні в галузі вищої освіти, вони спрямовуються на усунення бар'єрів на шляху академічної мобільності викладачів та студентів, стимулювання міжнародної освітньо-наукової співпраці ВНЗ. Міжнародна співпраця ВНЗ сприятиме залученню іноземних студентів до навчання в регіоні, раціоналізації використання ресурсів шляхом проведення спільних міжнародних досліджень, розвитку інноваційних форм, методів та засобів викладання, обміну досвідом між викладачами та студентами з різних країн.

Висновки. Регіональна політику розвитку РОП у сфері вищої освіти повинна враховувати фактори впливу на РРОП, ризики, з якими можуть зіткнутися учасники ринку, сучасний стан та тенденції розвитку, відповідати певним принципам та включати такі методи: перегляд законодавства та його адаптація відповідно до сучасних вимог та новітніх тенденцій, контроль якості освітніх послуг, ліцензування ВНЗ, запровадження та розвиток нових освітніх послуг, методів викладання, покращення матеріально-технічної бази, науково-дослідна діяльність та комерціалізація винаходів, стимулювання співпраці ВНЗ та бізнесу шляхом надання пільгових кредитів на купівлю наукових винаходів, податкове заохочення надання добровільних пожертв на розвиток ВНЗ, делегування повноважень управлінням вищою освітою в регіоні, створення регіонального органу управління вищою освітою, регулювання кількості фахівців на кожному напрямку підготовки відповідно до консультацій регіонального центру зайнятості, менеджмент ВНЗ, адекватна кадрова політика, активізація співпраці із підприємствами, іноземними ВНЗ (організація практики, обмінів), проведення рекламних кампаній за кордоном для залучення іноземних студентів, надання інформації про можливості освітньої міграції викладачам і студентам ВНЗ. Реалізація заходів регіональної політики розвитку РОП у сфері вищої освіти дозволить покращити якість освітніх послуг, підвищити автономність ВНЗ та їх конкурентоспроможність на регіональному та міжнародному ринках освітніх послуг, забезпечити економічне зростання регіону та сталий розвиток суспільства загалом.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 1782-р. : чинне у поточній редакції. План заходів щодо розвитку

вищої освіти на період до 2015 року. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1728-2010-%D1%80>.

2. Edinburgh Research and Innovation. Science and Technology Parks. – Режим доступу : <http://www.research-innovation.ed.ac.uk/science-parks/>.
3. Науковий парк «Київська політехніка». – Режим доступу : <http://spark.kpi.ua/>.
4. Дані з Веб-сторінки Національного університету «Львівська політехніка». – Режим доступу : <http://lp.edu.ua/>.
5. Дані з Веб-сторінки Львівського обласного центру зайнятості. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/lviv/control/uk/statdatacatalog/list>.

Семив Л. К., Шендер А. Р. Модель механизма реализации региональной политики развития рынка образовательных услуг в сфере высшего образования в условиях глобализации.

Представлено определение механизма региональной образовательной политики и сформулированы основные методы региональной образовательной политики в сфере высшего образования. Проанализированы мероприятия региональной образовательной политики в сфере высшего образования и определены последствия их реализации для рынка образовательных услуг в сфере высшего образования в условиях глобализации. На основе проведенного исследования сформирована модель механизма региональной политики развития рынка образовательных услуг в условиях глобализации, которая характеризует базовые направления деятельности основных субъектов и институтов на региональном рынке образовательных услуг в сфере высшего образования, направленные на повышение конкурентоспособности высшего образования и обеспечения устойчивого развития региональной экономики.

Ключевые слова: высшее образование, региональная политика развития рынка образовательных услуг, модель механизма региональной образовательной политики, высшие учебные заведения, качество образования, конкурентоспособность.

Semiv L. K., Model of Mechanism for Implementing of Regional Policy of Market Development of Educational Services in Higher Education Sphere in the Context of Globalization.

The mechanism of regional educational policy is defined and the basic methods of the regional educational policy in higher education sphere are formulated. Measures of regional educational policy in higher education are analyzed and the consequences of their implementation for the educational services market in higher education sphere in the context of globalization are identified. Based on the research the model of the mechanism of regional policy of educational services market development in the context of globalization in the sphere of higher education is formed. It characterizes basic directions of key actors' and institutions' activities at the regional educational services market in higher education directed at improvement of higher education competitiveness and provision of regional economy sustainable development.

Key words: higher education, regional policy of educational services market development, model of the mechanism of regional educational policy, higher educational establishments, quality of education, competitiveness.

Надійшло 01.04.2013 р.